

एवंक्षेत्रात्मिकांप्रकृतिमुक्त्वाक्षेत्रज्ञात्मिकांतामाह अपरेयमिति इयंप्रागुक्तासाअपराअश्रेष्ठाजडत्वात् इतस्तुविलक्षणामन्यांपरांचेतनत्वेनमदनन्यत्वात्उत्कृष्टां मेमत्संबंधिनींप्रकृतिंजीवभूतांप्राणधारणनिमित्तभूतांक्षेत्रज्ञाख्यांविद्धिजानीहिहेमहाबाहो यथाप्रकृत्याअंतःप्रविष्टयाइदंजगत्स्थावरजंगमशरंरात्मकंधार्यते ॥ ५ ॥ एतदिति एतेपरापरेक्षेत्रक्षेत्रज्ञरूपेप्रकृतोयोनिःउत्पत्तिलयस्थानंयेषांभूतानांतानि एतद्योनोनिभूतानिचतुर्विधानिइत्येतदुपधारयसम्यग्जानोहि किंपातंजलानामिवएतेप्रकृतोईश्वरादन्येइत्याशंक्याह अहमिति कृत्स्नस्यस्वस्वप्रकृतिसहितस्यजगतोजडाजडरूपस्यप्रभवःप्रभवत्यस्मादितिप्रभवउत्पत्तिकारणं तथाप्रलीयतेस्मिन्नितिप्रलयःलयस्थानंच अतस्तेउभेअपिप्रकृतोमत्तोनातिरिच्येते ॥ ६ ॥ एवमेकविज्ञानात्सर्वविज्ञानंप्रकृतंआत्मनोजगदुपादानत्वेनोपपाद्यततएवात्मनोनिर्विकारत्वहानेप्राप्तेआह मत्तइति कारणान्मृदादेःपरंपृथग्भूतंघटादि व्यवहारेतयोर्भेदानुभवात् परतरंतुगवाश्वादि मृदनुपादनकत्वात् एवंब्रह्मणःपरतरंतदनुपादानकंकिंचिदपिनास्तिहेधनंजय एवंप्रपंचेब्रह्माव्यतिरेकंप्रदर्शयब्रह्मणिप्रपंचव्यतिरेकंसदृष्टांतमाह मयोति मयिसद्रूपेणस्फुरणरूपेणचसूत्रवत्सर्वत्रानुस्यूते यदिदंसर्वमणिगणवत्परस्परव्यावृत्तंतत्त्वोतं तेनव्यावृत्तेभ्योऽनुवृत्तंभिन्नमितिन्यायेनप्रपंचातीतोहमतानममवि

अपरेयमितस्त्वन्यांप्रकृतिंविद्धिमेपरां ॥ जीवभूतांमहाबाहोययेदंधार्यतेजगत् ॥ ५ ॥ एतद्योनीनिभूतानिसर्वाणीत्युपधारय ॥ अहंकृत्स्नस्यजगतःप्रभवःप्रलयस्तथा ॥ ६ ॥ मत्तःपरतरंनान्यत्किंचिदस्तिधनंजय ॥ मयिसर्वमिदंप्रोतंसूत्रेमणिगणाइव ॥ ७ ॥ रसोहमप्सुकौंतेयप्रभास्मिशशिसूर्ययोः ॥ प्रणवःसर्ववेदेषुशब्दःखेपौरुषंनृषु ॥ ८ ॥ पुण्योगंधःपृथिव्यांचतेजश्चास्मिन्विभावसौ ॥ जीवनंसर्वभूतेषुतपश्चास्मिन्तपस्विषु ॥ ९ ॥ बीजंमांसर्वभूतानांविद्धिपार्थसनातनं ॥ बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मितेजस्तेजस्विनामहं ॥ १० ॥

कारित्वमित्यर्थः ॥ ७ ॥ नन्वेवंप्रपंचपरमात्मनोर्मणिसूत्रवदुपादानोपादेयभावोपिनस्यात् नहिउपादानंचअननुवृत्तंचेतिघटते मृद्वटादावदर्शनादित्याशंक्यस्वप्नमायेंद्रजालरज्जूरगतुल्यत्वंप्रपंचस्योपपाद्योभयमप्यविरुद्धमित्युपदिष्टंचेदयमकस्मादुद्विग्नोभविष्यतीतिमत्त्वादृष्टांतैरेरेवानुवृत्तिव्यावृत्तिचिज्जडयोर्दर्शयति रसइति यथारसोऽप्सुएकमप्यप्परमाणुमपरित्यज्यानुस्यूतोदृश्यतेऽतोरसरूपेमयिआपःप्रोताः एवंप्रभायांचंद्रादयःप्रोताःप्रणवेसर्वेवेदाःप्रोताः तद्यथाशंकुनासर्वाणिपर्णानिसंतृणानि एवमोंकारेणसर्वावाक्संतृणानि इतिवाङ्मात्रेप्रणवानुस्यूतिश्रवणात् संतृणानिसंयथतानि एवमाकाशशब्दःसारभूतस्तस्मिन्मयिरवंप्रोतं सर्वपुरुषेषुसारपौरुषंशौर्यधैर्यादिरूपंतत्रपुरुषाःप्रोताः एवमपेपिदृष्टव्यं ॥ ८ ॥ पुण्यइति रसादिष्वपिदृष्टव्यं अपुण्यस्यसर्वस्याविद्यामात्रविलसितत्वात् विभावसौवन्हौतेजःदहनशक्तिः जीवंत्यनेनेतिजीवनमन्त्रंविराजं तत्रहिसर्वाणिभूतानिप्रोतानि अन्येतुजीवनंआयुरितिव्याचक्षते तपश्चेति तपोधर्मस्तद्रूपेमयितपस्विनःप्रोताः ॥ ९ ॥ बीजंकारणं सर्वभूतानांपिडब्रह्मांडात्मकानांबीजेमयिपिंडादिकंप्रोतं कनकेकुंडलादिवत् सनातनंनित्यंबीजांतरादनुत्पन्नं बुद्धिरूपेमयिबुद्धिमंतःप्रोताः तेजःप्रागल्भ्यंतद्रूपेमयिप्रगल्भाःप्रोताः ॥ १० ॥